

V. KOTĚŠOVEC: Z HISTÓRIE EXODVOJTAŽEK

Mezi některými skladateli je rozšířen názor, že exošach je pěstován v současném rozsahu ve světě zhruba v posledních dvou desetiletích. Chtěl bych ukázat, že tomu tak není, a že už ve 20. a 30. letech vznikla spousta exoúloh, z nichž jsem se zde zaměřil na exodvojtažky.

Největší zásluhu na rozvoji exošachu v tomto období měl skvělý časopis *Fairy Chess Review*. Mezi nejlepších "exoskladatelů" té doby patřil především T. R. Dawson, ale i celá řada dalších: W. H. Reilly, C. E. Kemp, J. Hartong, A. Karlstrom, C. M. Fox, A. C. White, J. E. Funk, M. F. Gordian a další.

Exodvojtažky se skládaly hlavně strategické, jednak se snažou o rekordní zpracování klasických námětů, ale je z nich cítit i radost autorů, kteří objevovali možnosti nových kamenů, z nichž se téměř ortodoxními staly cvrček a tátoš. Při výběru úloh z té doby jsem se zaměřil na několik faktorů: především na obsahovou stránku a hlavně na originelní náměty, dále jsem se snažil vybrat úlohy, které nejsou příliš známé (z výběru je v Albu FIDE 1914-44 jen č. 559), ale nevynechal jsem ani faktor korektnosti. Přezkoušel jsem počítačem 103 úloh, z nichž bylo 20 nekorektních a ze zbylých 83 jsem do tohoto článku vybral 18 exodvojtažek. K nekorektnostem ještě tolik, že většina by šla poměrně snadno opravit, bohužel se však jedná o úlohy již nežijících autorů. V jednom případě (č. 560) jsem se o opravu pokusil sám.

V úloze č. 544 hrozí po úvodníku 1.Sxb4! mat 2.DelX. Černý se brání čtyřmi proměnami pěšců na cvrčky, přičemž po 1.- b1c se otevře působnost cvrčka a2 na pole d2 a vychází 2.Jc3X, po 1.- c1c se blokuje pole c1, což umožní mat 2.Jxb2X. Další dvě varianty obsahují antiduál. Po 1.- g1c i 1.- g1c se otevře linie Ch2 a pokryje se pole e2, což by umožňovalo dva maty 2.De2X a 2.Je3X. Tah 1.- g1c však napadne pole e3, takže vychází jen 2.De2X, tah 1.- g1c přiváže bílou dámu, takže jde jen 2.Je3X.

Úloha č. 545 má úvodník 1.Dg7 s hrozbou 2.Df6X. Obranou je libovolný tah Vb2, čímž se odcloní černá dáma. Každý tah černé věže však přeruší nějaký černý kámen, což umožní jiný mat. Po obranách 1.- Vb3, Vb4, Vb5, Vb6, Vb7, Vb8, Vc2, Vd2, Ve2 jsou postupně přerušovány linie kamenů Ca2, Ca3, Ca4, Ca6, Ca8, znovu Ca8, Cc1, znovu Cc1 a Se2, takže vycházejí maty 2.Df7, De7, Dd7, Vd6, Sd5, Jf8, Jc7, Jf4, Sg4X, tedy celkem 9 přerušení.

Fantastická je úloha č. 546. Po 1.Cel! vzniká neuvěřitelná tempová pozice s baterií Cel-De3. Tahy černých kamenů buď umožní brání bílého kamene tah bílé dámy, který předtím nebyl možný, nebo táhnou na takové pole, že po odtažení šachu dámou není možný odskok Ce5 v důsledku blokování tohoto pole. První z těchto škodlivých motivů se uplatní ve variantách 1.-Sa3, Sa7, Sd2, Sf2, Vh3, Vh6 s maty 2.Da3, Da7, Dd2, Df2, Dh3, Dh6X, druhý po obranách 1.-Sb2, Cb5+, c3, g3, Sh2, Vh5 2.Dc3, Dc5, Dd4, Df4, Dg3, Dg5X. Po 1.-Cbd1, Sh1 lib. 2.Dd3, Df3X se uplatní odchod cvrčka a nemožnost jeho představení, po 1.-Vc6 se pokryje pole d5 a vychází 2.Db3X a po 1.-Vc7 je přerušen Cd8, což umožní tah 2.Db6X. Bílá dáma táhne v matujících tazích celkem na 16 polí a je nutno ještě uvést, že úloha je i ve vedlejších variantách absolutně bez dualů. Konstrukce si vyžádala tři stejnopolné střelce, ale jsou-li na šachovnici již exokameny, nepůsobí eventuelní proměněné kameny nijak rušivě.

Další úloha č. 547 je jednoduššího rázu, ale působí velmi svěřím dojmem. Po úvodníku 1.e4! vychází 7 různých matů cvrčkem f2, přičemž všechny tahy černého se vyznačují jednotným škodlivým motivem - umožnění skoku cvrčka. 1.-Cg2, Cc5, Cf5, Cf3, Cf7, Ce2, g3 2.Ch2, Cb6, Cf6, Cf4, Cf8, Cd2, Ch4X.

V další Dawsonově úloze č. 548 využije po úvodníku 1.Kb1! tempo pět bílých kamenů antibaterie cvrčka a1 k matu tahem na pole c3. 1.-Ce3, Cd3, Cc5, Ce5, dc4 2.Sc3, c3, Jc3, Cec3, Ccc3X. Škodlivým motivem černých tahů je vždy blokování krále.

V úloze č. 549 hrozí po 1.Vd3! 2.Dd5X. Černý má 4 tematické obrany na poli d4, čímž zruší krytí pole d5 bílou věží. Současně je též zastaven pěšec d5, což umožní bateriové maty Ch1. Zajímavé je i porovnání s úlohou č. 546. Teoretické obsazení pole d4 umožňuje libovolný odtah bílé dámy, tahy černých kamenů na toto pole však v sobě skrývají ještě sekundární obranný motiv, který odtah bílé dámy přesně determinuje. 1.-Cbd4, Cdd4, Cfd4, Sd4+ 2.Db2, Dg4, Dg6, Df2X.

Skvělý úvodník má úloha č. 550, kde po 1.Kc5! s hrozbou 2.DelX má černý k dispozici 5 šachů! 1.-d6+, f4+, CcL/3+, Cc2+, Ce5+ 2.Jd6, Ve5, Jc3, Sd3, Vd4X. Škodlivými motivy černých tahů jsou zrušení krytí třikrát, přerušení a blokování pole jednou.

Podobný námět zpracovává úloha č. 551. Po 1.Dc5! (2.Dxd4X) má černý 7 šachů jezdcem po otevření linie Cg1. 1.-Jc2+, Jb3+, Jc6+, Je6+, Jf5+, Jf3+, Je2+. 2.Df5, Dd5, Vf2, De3, Ve3, Dd4, De5X. Rozbor škodlivých motivů nechávám tentokrát na čtenáři.

Téma baterie s 18 maty po odskoku Cd4 je zpracováno v úloze č. 552. Řeší 1.Sf3! tempo Cb2, Cc3, Cb4, Cc4, cb6, Cd2, Cd3, Cd5, Jd6, Cd7, Cf1, Se4, f4, g4, e5, Jf6, Jg7, Ke3 2.Ca1, Cb2, Ca4, Cb4, Cxb6, Cd1, Cd2, Cd6, Cd7, Cd8, Cg1, Cf4, Cg4, Ch4, Cf6, Cg7, Ch8, Cf2X. Škodlivé motivy porovnejte s úlohou č. 547.

V č. 553 po 1.Dc4! tempo matí bílá dáma celkem na 12 polích. 1.-Vb5, Vc5, Vd5, Sc2, Sd3, Se4, Cg7, f6, Jg6, g4, Cg4, Cb5 2.Db5, Dc5, Dd5, Dc2, Dd3, De4, Dc8, De6, Df7, Df4, Dg4, Df1X. Absolutní rekord.

Analogickou myšlenku zpracoval autor úlohy č. 554 na válčové šachovnici, která mu umožnila maty dámou na 14 polích! Řešení: 1.e7! tempo Db5, Dc5, Sc2, Sd3, Se4, Ja6, f6, Ve8, Vf1, Dd5,

Vf4, ha4, Sa2, Jd7 2.Db5, Dc5, Dd5, Dc2, Dd3, De4, Dc8, De6, Df7, Df1, Df4, Dg4, Da2, Dh7X. Oproti č. 553 jsou zde navíc varianty po 1.- Sxa2 a 1.- Jd7.

Od cvrčků k tátošům, tak by se dal charakterizovat přechod k úloze č. 555. Po 1.Tg1 tempo vychází po každé ze 7 obran Sal po hlavní diagonále jiný mat. Po 1.- Sb2 se dostává ke slovu tátoš f4 a matí 2.Txb2X, po 1.- Sc3 je přerušen Ta2, takže vyjde 2.Jxe4X, další tři tahy jsou s braním 1.- Sd4, Se5, Sf6 2.Dxd4, Dxe5, Dxf6X, po 1.- Sg7 je odváznán Sd7, takže vyjde 2.Sxc8X a konečně po 1.- Sxh8 si zahraje znovu Tf4 - 2.Txh8X. Originální myšlenka!

Z kolika polí šachovnice může matit tátoš? To byla asi otázka, kterou se zabývali autoři úloh č. 556 a 557. I když jde o úlohy značně odlišné, přesto mají něco společného - v obou hrají tátoši (resp. jediný tátoš v č. 557) na 12 polích. V č. 556 je úvodník 1.Tdf7! tempo a varianty 1.- Sb1 lib., Vb8, Va7, Vh7, Ta6 lib., Jc8 lib., Tg8 lib., h5, h3, g2, Sc1 lib., Ja2 lib. 2.Ta2, Ta6, Tc8, Tg8, Tc5, Tfd6, Tf6, Tg5, Tg3, Tf2, Td2, Tec3X. Bilance je tedy taková, že Tb4 a Te7 matí každý 4x, Tb3 a Tf7 2x.

V č. 557 je zpracována baterie dáma-tátoš. Po 1.De6 hr. libovolný odtah tátoše, po tazích černých kamenů vychází 12 různých matů a v žádné (ani vedlejší) variantě není duál. 1.- ed6, Dc2, Dc1, Sg1, Sc6, Sd7, Jf7, Jg6, ef6, Jf2, Dd1, Sb3 2.Ta7, Ta3, Tel, Tg1, Tc6, Td7, Tg6, Tg4, Tf3, Td3, Tc4X. Velmi čisté uvezení v té době populárního námětu.

V úloze č. 558 je Td3 vázán Tb4. Po 1.Ta3 (2.Txb5X) je obranou každý odtah Tb4. Ve variantách 1.- Tc6, Td5, 2.Tb7, Tf7 je odváznán Td3 a současně zablokováno pole c6 nebo d5, což umožní maty s přerušením bílých kamenů. Ve druhých dvou variantách 1.- Tbf6, Tc2 jsou přerušeny dálkové černé kameny a vycházejí maty 2.Tb2, Tf2X. Strategicky velmi obsažná práce.

Úloha č. 559 představuje vrcholné zpracování baterie tátoš - cvrček s 19 různými odskoky cvrčka ve velmi ekonomické pozici. 1.Tf2 tempo Cb4, Jb7, Cc2, c4, Cc6, Cd3, Cd4, Cd5, Ce2, Ce3, Ce5, Je6, Ce7, Cg2, Cf4, Jf5, Jg2, Cg4, Jg6 2.Ca4, Ca8, Cb1, Cb4, Cb7, Cc2, Cc4, Cc6, Cel, Ce2, Ce6, Ce7, Ce8, Cg2, Cg4, Cg6, Ch1, Ch4, Ch7X. Zajímavá analogie s úlohou č. 552.

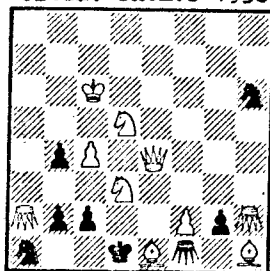
Na závěr dvě úlohy, ve kterých jsou použity i jiné exokameny. V č. 560 je to tátošový cvrček, označený položeným jezdcem, který tahá jako cvrček, ale po tátošových liniích. Do úlohy jsem si dovolil přidat černého tátošového cvrčka hl, neboť bez něj je tam vedlejší řešení 1.Cxh4+ Cxh4, Dg5 2.Jf5, Jf5X. Po úvodníku 1.Sb5! je přerušen Cb4 a hrozí 2.Ca7X. Současně je přivázán Ce3. Po 1.- Ce2 vychází 2.Cb7X, v dalších 6 variantách vstupují sem dvojice kamenů na stejné pole a uplatní se individuální motivy. 1.- De4, Ce4 2.Ch4, Cd5X (druhý z matů je tátošovým cvrčkem bl!). 1.- De5, Je5 2.Ch7, Tc3X, 1.- De6, Ce6 2.Jg8, Vd7X. Úloha s příchutí romantiky!

V úloze č. 561 jsou kromě cvrčků a tátošů použity ještě tyto exokameny: velbloud (angl. Camel, slov. ťava) a6, a7, e4, g1, což je skokan (1,3) a mehari b2, což je liniový kámen s jednotkovým tahem velblouda (podobně jako tátoš je liniový kámen s jednotkovým tahem jezdcem). Po úvodníku 1.Vee4-b5! přestane Ch1 působit na d5, takže hrozí 2.Vxd5X. Obranou je libovolný odskok černého jezdce. Tahy 1.- Jb6, Jc7, Je7, Jf6, Jf4, Je3, Jc3, Jb4

postupně přeruší linie těchto černých kamenů: Ta8, Ta8 po jiné linii, Vh7, Ch8, Cg3, mehari b2, Ta2 a Ta2 po druhé linii, takže vycházejí maty 2.Ved2, Se4, Td7, Sd4, Sd6, Veh4, Se6, Ved8X. Podobné téma zpracovávala již úloha č. 545, zde je však spojeno s daleko bohatší strategickou nasyceností.

W. H. REILLY

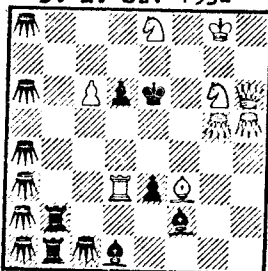
Ultim. Themes 1938

544 2X 10+8

O. WELGOS

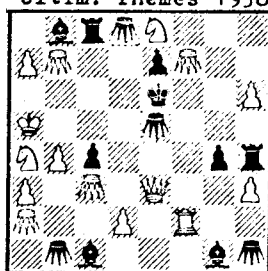
D. M. Sz. 1932

545 2X 9+14

G.H. DRESE

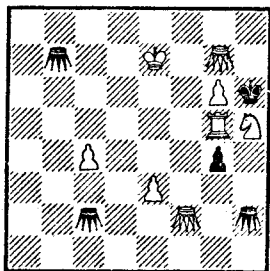
Ultim. Themes 1938

546 2X 15+13

T. R. DAWSON

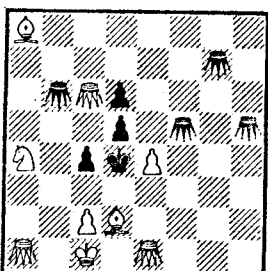
Eclair du Soir 1927

547 2X 8+5

T. R. DAWSON

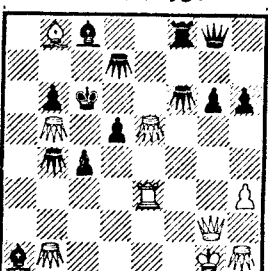
Gambit 1928

548 2X 9+8

T. R. DAWSON

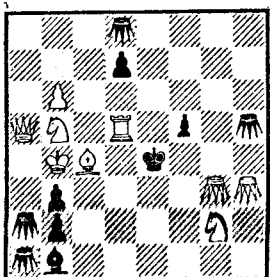
B.C.M. 1936

549 2X 9+13

T. R. DAWSON

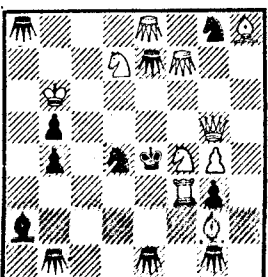
Ultim. Themes 1938

550 2X 9+10

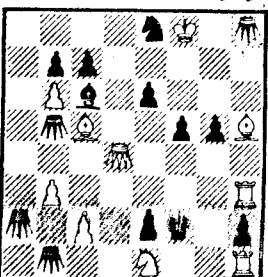
W. JACOBS

Ultim. Themes 1938

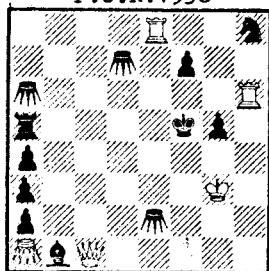
551 2X 10+12

J. HARTONG
Rotterdamsch
Schaaknieuws 1925

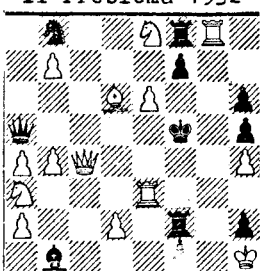
552 2X 10+14

A. KARLSTROM
F.C.R.1938

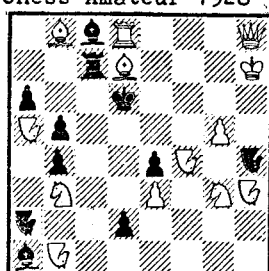
553 2X 5+12

L. CERIANI
Il Problema 1932

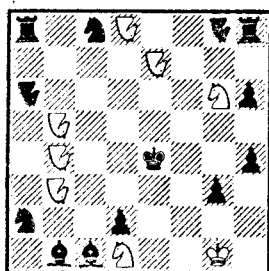
554 2X 14+10
válcová šachovnice

P. C. TAYLOR
Chess Amateur 1928

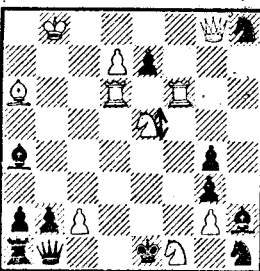
555 2X 13+11

W. H. REILLY
Ultim. Themes 1938

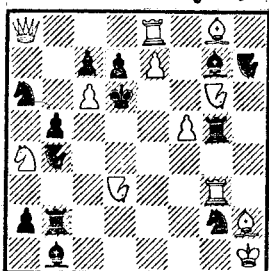
556 2X 8+13

J. HARTONG
Chess Amateur 1928

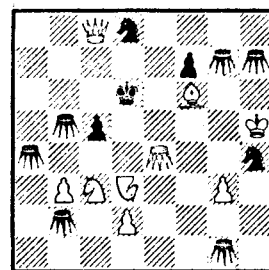
557 2X 10+12

J. WILNER
Zadači i etudy 1928

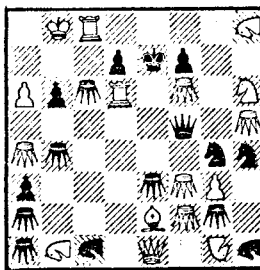
558 2X 12+13

T. R. DAWSON
Gambit 1928

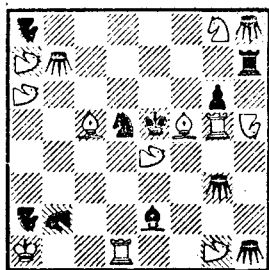
559 2X 9+11

C. E. KEMP
Ultim. Themes 1938

560 2X 16+16
viz text

V. L. EATON
P.F.S. 1936

561 2X 11+12